

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

НАОРУЖАЊЕ И ЛОГИСТИКА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

др Петар Станојевић
Ванредни професор

КАНДИДАТ:

Кристијан Пауновић

Београд, 2021. године

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
1.НАОРУЖАЊЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ.....	3
1.1.Пешадијско наоружање Војске Србије.....	4
1.2.Наоружање оклопних јединица Војске Србије.....	6
1.3.Артиљеријско наоружање Војске Србије.....	8
1.4.Наоружање артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства Војске Србије.....	10
1.5.Авијација.....	11
1.6.Наоружање специјалних јединица Војске Србије.....	14
1.7.Снаге и средства пловних јединица.....	16
1.8.Инжињеријска средства.....	18
1.9.Количине.....	18
2.ЛОГИСТИКА У ВОЈСЦИ.....	19
2.1.Организација логистике у оквиру Министарства одбране.....	20
2.2.Логистика на нивоу Генералштаба.....	23
2.2.1. Управа за логистику (Ј-4).....	24
2.3.Логистичке службе Војске Србије.....	26
2.3.1.Техничка.....	27
2.3.2.Интендантска.....	28
2.3.3.Санитетска.....	29
2.3.4.Ветеринарска.....	30
2.3.5.Саобраћајна.....	31
2.3.6.Грађевинска.....	32
2.4.Центар за обуку логистике.....	32
ЗАКЉУЧАК.....	34
ЛИТЕРАТУРА.....	35

УВОД

Оружане снаге се у Војној енциклопедији дефинишу као специјализована оружана организација државе, припремљена и организована за вођење оружане борбе (Војна енциклопедија, 1973:448). Дакле, оружане снаге представљају основ за заштиту суверености, независности и територијалне целовитости једне земље. Војска Србије је организована оружана снага и носилац борбених операција и свих других облика оружаног супротстављања, чија је надлежност утврђена Уставом и законом. Она представља извршни део система одбране, брани земљу од оружаног угрожавања споља и извршава друге мисије и задатке у складу са Уставом, законом и принципима међународног права који регулишу употребу силе.

Војска Србије делује у оквиру својих мисија и задатака, који су утврђени Стратегијом одбране Републике Србије, а у складу са Уставом, законом и сагласно члану 51. Повеље Уједињених нација и основним принципима међународног права који регулишу употребу силе. „Војска Србије има три мисије, а то су:

- 1) одбрана Републике Србије од оружаног угрожавања споља,
- 2) учешће у изградњи и очувању мира у региону и свету,
- 3) подршка цивилним властима у супротстављању претњама безбедности.

Наведене мисије војска реализује кроз извршавање појединачних задатака у оквиру сваке мисије“ (Стратегија одбране РС, 2009).

Организационо Војска Србије припада Министарству одбране преко Генералштаба (Кековић и сар. 2017). Систем командовања и руковођења организован је на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу. По структури војска је подељена на видове, родове и службе, док се родови и службе деле на врсте и специјалности. (Закон о Војсци Србије, 2007). Постоје два вида Војске Србије: 1) копнена војска и 2) ратно ваздухопловство и противваздухопловна одбрана. Видови се даље деле на родове, а то су: пешадија, оклопне јединице, артиљерија, инжињерија, артиљеријско-ракетне јединице за противваздухопловна дејства, авијација, речне јединице и јединице за електронска дејства. Сваки род војске опремљен је специфичним наоружањем и опремом који омогућавају адекватно обављање постављених задатака. Службе представљају делове војске који имају специфичну опрему, организацију, обуку и употребу, а намењене су за остваривање

једног од садржаја обезбеђења и подршке командовању. Деле се на опште и логистичке. У опште службе спадају: кадровска, телекомуникациона, обавештајна, безбедносна, информатичка, атомско-биолошко-хемијска, служба ваздушног осматрања и јављања, геодетска, правна, финансијска, метеоролошка и навигацијска. Док су логистичке службе: техничка, интендантска, санитетска, ветеринарска, саобраћајна и грађевинска.

Када се говори о логистици постоји мноштво одређења тог појма. Једна од дефиниција наводи се у речнику Оксфорд која логистику одређује као „грану војне науке која се односи на набавке, одржавање и транспорт материјала, особља и објекте“ (Oxford Dictionaries. 2021). У Вебстер речнику логистика се дефинише као „набавка, одржавање, дистрибуција и премештање људства и материјала“ (Merriam - Webster, 2021). Међутим, када се логистика посматра у оквиру војне организације она представља и њен део који се бави набавком, дистрибуцијом, одржавањем и премештањем људства и материјала у оквиру војске. У Логистичком приручнику НАТО-а (eng. Nato Logistics Handbook) из 2012. године логистика се дефинише као наука о планирању и извршавању покрета и подржавању снага. У свом најпотпунијем смислу, са аспекта војних операција, логистика обухвата:

- пројектовање и развој, набавку, складиштење, транспорт, дистрибуцију, одржавање, евакуацију и повлачење средстава из употребе (под средствима се подразумева опрема у најширем смислу, попут возила, наоружања, муниције, горива итд.);
- транспорт људства,
- набавку или производњу, одржавање, опслуживање и размештање капацитета,
- набавку или обезбеђење услуга;
- медицинске и здравствене услуге (НАТО, 2012).

За адекватно обављање постављених мисија и задатака, Војсци Србије потребна је адекватна опремљеност наоружањем, материјалним и техничким средствима, као и адекватна логистичка подршка. Последњих година Војска Србије опрема своје јединице серијом савремених наоружања и војне опреме, док се истовремено велика пажња посвећује адекватној организацији снабдевања и логистичке подршке, о чему ће више речи бити у средишњем делу рада.

1.НАОРУЖАЊЕ ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

„Наоружање и војна опрема су убојна, борбена и техничка средства утврђена Националном контролном листом наоружања и војне опреме и друге ствари, објекти и опрема посебно израђени или прилагођени за војну намену“ (Закон о производњи и промету наоружања и војне опреме, 2018, чл 3.). Наоружање и остала опрема и средства представљају основни предуслов за успешно функционисање једне војске. Сваки род у војсци опремљен је адекватним техничким средствима и оруђима који му омогућавају успешно обављање задатака који су му намењени.

Према томе наоружање можемо разврстати на следеће категорије: пешадијско наоружање; наоружање оклопних јединица; артиљеријско наоружање; инжињеријска средства; наоружање артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства; наоружање авијације; пловних јединица и наоружање специјалних јединица (Војска Србије, 2021).

Опремање војске оружјем, борбеном техником и осталим средствима представља највећи издатак у буџетској конструкцији министарства. Такође, брзи развој технологије доводи до тога да трошкови за потребе одбране расту, што знатно отежава одржавање војске на високом нивоу опремљености савременим наоружањем и опремом.

Република Србија се последњих година у оквиру својих могућности активно бави питањем наоружања и опремања војске, што је резултирало модернизацијом неких старијих борбених средстава и оруђа и увођењем нових. У томе значајан допринос дају домаће војнопривредне установе попут „Застава оружја“ из Крагујевца, „Југоимпорт СДПР“, „Крушик“ из Ваљева, „Јумко“ из Враћа, „Војно-технички институт“, „ФАП“ и др.

1.1. Пешадијско наоружање Војске Србије

Пешадија је најмасовнији род Војске Србије опремљен и оспособљен за вођење борбених дејстава на сваком земљишту и у свим временским условима. Њена основна улога је да разноврсним борбеним дејствима, уз садејство и подршку осталих родова, одржава континуитет и дуготрајност оружане борбе на целом ратишту и у најтежим условима (Војска Србије, 2021). Пешадија је присутна у скоро свим армијама света и представља најбројнији род једне војске. Како би ефикасно вршиле своју функцију, јединице рода пешадије претежно се наоружавају лаким ручним наоружањем.

Јединице пешадије Војске Србије опремљене су разноврсним наоружањем укључујући пиштоље и револвере, аутоматске пушке, снајперске пушке, митраљезе и минобацаче. Поред личног наоружања, у оперативној употреби јединица пешадије налазе се различити модели оптоелектронских и термовизијских средстава, као и један број оклопних транспортера.

Поред лаког наоружања које се дуги низ година налази у употреби, као што су аутоматске пушке „Застава М70“ од којих су најбројније верзије М70Б1 и М70АБ2, затим пушкомитраљези М72, аутоматски пиштољи М84 „Шкорпион“ и пиштољи ЦЗ-99, јединице користе и више врста минобацача. У употреби су минобацачи М-57 60мм, М-69 у калибру 82мм, и М-75 у калибру 120мм. Такође, значајну снагу чине и аутоматски бацач граната М-93 калибра 30мм и противоклопни лансирни комплет „Фагот“ (Војска Србије, 2021).

Међутим, када се говори о пешадијском наоружању, а пратећи савремене трендове требало би издвојити наоружање којима се војници опремају у оквиру пројеката „М21“ и „1500+“.

„Модел опремања војника пешадије 21.века“ или скраћено „М21“ предвиђа опремање војника са четири врсте средстава и то: аутоматском пушком М21, балистичким шлемом, панцирним прслуком и новом униформом са дигиталном шаром М-10 произведене у фабрици „Јумко“. План је подразумевао да до краја 2020. године сваки пешадинац буде опремљен овим средствима. Ова средства развијена су у Србији, и готово сва се производе у домаћим фабрикама (Остојић, 2015:228). Из овог комплета требало би истаћи аутоматску пушку М21 у производњи „Застава-оружје“. Пушка је развијена у

намери да припадници војске буду опремљени адекватним оружјем што је резултирало покретањем пројекта „Оружје за 21.век“, те отуда и назив пушке М21. Пушка је први пут представљена јавности 2004. године када је и увршћена у наоружање Војске СЦГ. Пушка у калибру 5,56мм намењена је за уништавање циљева на даљинама до 500 метара и поседује магацин од 30 метака. Осим подцевног бацача граната, оптичких и ласерских нишана, на пушку могу да се монтирају и нишани са балистичким рачунаром, као и камерама за гађање циљева иза угла, што оставља значајне могућности даљег опремања и модернизације (РТС, 2017).

Са друге стране пројекат „1500+“ представља наставак пројекта „1500“ који подразумева опремање јединица Војске Србије најсавременијим наоружањем и војном опремом. Пројекат обухвата наоружање и војну опрему из домаћег развоја у које спада нова генерација стрелачког наоружања повећане ефикасности, која обухвата модуларне аутоматске пушке М19 у калибрима 6,5х39мм и 7,62х39мм, затим снајперске пушке репетирке М07 и полуаутоматске М91/16, далекометне снајперске пушке М12, као и тактичке пиштоље Е3 и ручне бацаче граната. Највећи део нове опреме производи „Застава-оружје“ из Крагујевца (Војска Србије, 2017). Од наведеног свакако треба издвојити модуларну пушку домаће производње М19, која је само једно од средстава наоружања којима се опремају јединице Војске Србије чиме се повећавају њихове оперативне способности и њихова ефикасност на терену у свим условима. Реч је о оружју које је прилагодљиво свим ситуацијама, једноставне конструкције и погодно за руковање и преношење. Модуларна пушка у зависности од задатака и потребе може користити цеви калибра 7,62мм или 6,5мм („Застава-оружје“, 2020). Овиме се превазилазе и евентуално настали логистички проблеми, с обзиром на то да нови метак калибра 6,5мм тренутно није распрострањен у великој мери. Пушка поседује могућност уништавања појединачних и групних циљева на даљинама до 800 метара. Пушка је опремљена комплексним нишанским системима, дневним и рефлексним оптичким нишаном, као и термовизијским нишаном чиме се значајно повећава ефикасност у ноћним условима, додатно могу се монтирати и све врсте оптоелектронских справа. (Министарство одбране, 2020).

Поред наведеног, не треба заборавити и снајперске пушке М76 у калибру 7,9мм, као и познати далекометни снајпер М93 у калибру 12,7мм познатији као „Црна стрела“.

1.2. Наоружање оклопних јединица Војске Србије

Оклопне јединице представљају основну маневарску снагу Копнене војске и Војске Србије за извођење операција. Одликују се великом покретљивошћу, снажном ватром, силином удара и добром оклопном заштитом (Војска Србије, 2021). Упркос стратегијским и политичким променама, оклопне формације формиране од лаких оклопних возила, борбених оклопних возила пешадије и даље представљају одлучујућу снагу копнене војске (Николић, 2009).

Оклопне јединице опремљене су тенковима, борбеним оклопним возилима, оклопним транспортерима и оклопним аутомобилима што им обезбеђује водећу улогу у остваривању прве и друге мисије Војске Србије.

У оперативној употреби јединица налазе се тенкови М84/М84А и Т72, као и тенк за извлачење М84 АБИ, борбена возила пешадије М-80, затим оклопна возила ПОЛО М-83 и оклопни аутомобили БРДМ 2 и БРДМ 2-МС (Војска Србије, 2021). Ту су и домаћи оклопни транспортери БМП 80/80А (Остојић, 2015:232). Међутим, оно што је последњих година подигло маневарске способности оклопних јединица јесте увођење у употребу борбеног оклопног возила из домаће индустрије Лазар 3. Док је значајан подстицај и донација Руске Федерације, која обухвата 30 модернизованих тенкова Т72-МС и 30 оклопних возила БРДМ 2-МС.

Опремање војске борбеним возилима Лазар 3 представља велики напредак у заштити пешадијских јединица и значајан допринос процесу унапређења оперативних способности Војске Србије (Министарство одбране, 2020). Лазар је оклопно возило точкаш са погоном 8x8 што му омогућава добру покретљивост и употребу у различитим мисијама и задацима у свим временским условима и на свим теренима. Возило поседује савремену, модуларну балистичку заштиту. Постоји могућност адаптације возила у зависности од конкретног задатка за који се користи. Број посаде варира у зависности од наоружања којим је возило опремљено. Може бити опремљен даљински управљивом борбеном станицом (ДУБС) или аутоматским топом 30мм. Уколико возило има даљинско управљање борбеном станицом са митраљезом М15 12,7мм намењеним за гађање циљева како на земљи тако и у ваздуху до 2000м висине број чланова посаде је 12, док у случају уградње куполе са топом број се смањује за један. Возило може развити брзину до 110 км/ч и изузетних је

маневарских способности („Југоимпорт СДПР“, 2021). Захвљујући модерној оклопној заштити, покретљивости и ватреној моћи, Лазар се може користити за реализацију бројних задатака (Министарство одбране, 2020). Возило поседује и пушкарнице које омогућавају да војници који се превозе дејствују из стрељачког наоружања.

Војно-техничким споразумом између Руске Федерације и Србије, предвиђено је опремање јединица Војске Србије са 30 модернизованих тенкова Т72-МС и исто толико оклопних возила БРДМ 2-МС (Политика, 2020).. До сада је испоручено 11 тенкова и 10 оклопњака (Министарство одбране, 2020).

Тенк Т72-МС је модернизована верзија тенка Т72 који се деценијама користи у наоружању бивших совјетских република, бројних афричких држава и других земаља. На модернизованој верзији унапређене су бројне карактеристике попут проходности, маневарских способности, оклопне заштите и ватрене моћи. Тенкови имају бољу балистичку заштиту, опремљени су експлозивно-реактивним оклопом који успешно штити посаду. Значајано унапређење јесу и оптоелектронске нишанске справе које омогућавају осматрање циљева на већим даљинама (Јовановић, 2020). Такође, на врху куполе се налази митраљез 12,7мм који се окреће независно од куполе.

Један од борбених система који се укључују у наоружање војске, оклопно-извиђачки аутомобил БРДМ 2-МС, додатно је повећао оперативне и функционалне способности Војске Србије. Аутомобили су намењени за извиђање у свим борбеним операцијама на копну и води. Ова возила се могу користити за борбено осигурање, борбу са осигуравајућим јединицама непријатеља, превоз курира и официра, као средство телекомуникације, командни аутомобил или за напад на десантне снаге непријатеља. У односу на ранији модел БРДМ 2-МС је додатно и модерно унапређен. Унапређење се првенствено огледа у увођењу термовизијских система, пре свега због могућности осматрања на већим даљинама у ноћним условима. Камере уочавају циљеве на 3,5км даљине, а распознавање је могуће на 2км, што знатно олакшава извиђање ноћу. Разлика у односу на основну верзију је додатни оклоп који се састоји од 20 панцирних плоча које штите посаду, такође возило поседује и противмински тепих. Возило је наоружано митраљезима 14,5мм и 7,62мм. Средство поседује две нишанско-осматрачке справе које због жиростабилности куполе омогућавају гађање из покрета. Посаду аутомобила чини пет чланова, командир, возач, нишанџија и два извиђача (Министарство одбране, 2020). У

јулу 2019. године испоручено је 10 од укупно 30 модернизованих возила колико је предвиђено споразумом са Руском Федерацијом.

1.3. Артиљеријско наоружање Војске Србије

Артиљерија је род Копнене војске намењен за ватрену подршку и праћене борбених јединица. Опремљена је и оспособљена да остварује снажну и ефикасну ватру у свим видовима оружане борбе. Својим деловањем артиљерија ствара услове за маневар сопственим снагама, спречава маневар непријатеља и утиче на њихов морал (Војска Србије, 2021).

Артиљеријске јединице Војске Србије наоружане су оруђима разних калибара и ватрене моћи, укључујући самоходне хаубице, топ-хаубице и вишецевне лансере ракета.

Последњих година једно од најзапаженијих средстава артиљерије свакако јесте самоходна топ хаубица домаће производње Нора Б-52 155мм. Основна намена овог оруђа јесте ватрена подршка сопственим јединицама остваривањем снажне, изненадне и брзе ватре по циљевима тактичког, оперативног и стратегијског значаја на великим даљинама. Нора је намењена за уништавање и неутралисање живе силе, артиљерије противника, аеродрома, складишта, центара везе, командних места и других циљева (Министарство одбране, 2020). Основно наоружање самоходне хаубице је топ 155мм уграђен у куполу и делимично оклопљен. Такође, Нора је опремљена и помоћним средствима, митраљезом 12,7мм и двама групама по два бацача димних кутија 82мм. Концепција оруђа обезбеђује употребу на свим теренима, у свим временским условима, при свим условима видљивости, дању и ноћу („Југоимпорт СДПР“, 2021). Због своје покретљивости омогућава брзо самостално премештање с једног краја бојног поља на други. Обезбеђује оклопну заштиту за чланове посаде, а повећана је и отпорност на нагазне мине. Снабдевена је са 36 пројектила од 155мм са аутоматским пуњењем, што доприноси већој брзини гађања. Максимални домет зависи од пројектила и количине пуњења, али може се постићи домет до чак 41км (Остојић, 2015:234). У наоружање Војске Србије ушла је 2019. године, тренутно Војска Србије располаже једном батеријом, односно 6 комада овог артиљеријског оруђа (РТС, 2019).

Поред самоходне топ хаубице Нора у наоружању артиљерије налазе се и самоходне хаубице Гвоздика 2С1 које се последњих година модернизују. Артиљеријске јединице такође располажу већ поменутиим вучним топ-хаубицама М84 Нора А 122мм и топовима М46 130мм. Такође, у употреби се налазе и вишецевни лансери ракета М77 Огањ и М87 Оркан (Министарство одбране, 2021).

Највећи искорак у модернизацији артиљеријско-ракетних средстава направљен је на вишецевном лансеру ракета М77 „Огањ“, који је добио своју модернизовану верзију у виду модела названог М18 „Огањ“. У развоју поред Војно-техничког института учествовало још неколико војнопривредних субјеката. Значајна унапређења на „новом“ Огњу чине оклопна панцирна кабина, нови инерциони навигациони систем и скраћено време за отварање ватре које сада износи три минута од издавања команде. (Министарство одбране, 2020). Модернизацијом возила значајно је повећана ватрена моћ. Такође, значај овог оруђа огледа се у томе да је то прво наше артиљеријско оруђе које осим невођеним ракетама домета 40км, може да гађа и вођеним ракетама „Алас“. Када је реч о даљој модернизацији, војно-технички институт развија ракете „Кошава 1“ и „Кошава 2“ које ће домет артиљерије повећати на више од 50км са великом разорном моћи, способности да униште утврђене циљеве непријатеља (Министарство одбране, 2020).

За потребе Војске Србије развијено је још неколико артиљеријских оруђа, чије се масовније увођење очекује у будућности. Један од њих јесте ракетни систем „Морава“ приказан на вежби „Челик 2017“. На истој вежби премијеру је имао и лаки ракетни систем тактичког нивоа „Алас“, намењен првенствено за борбу против тенкова и оклопних возила, као и неутралисање командних места, бункера и других циљева (РТС, 2017). Треба напоменути и самоходно вишецевно лансирано оруђе „Шумадија“ које је намењено за транспорт и лансирање ракета са корекцијом путање домета до 285км. Систем може да испали четири или осам ракета на један или више циљева („Југоимпорт СДПР“, 2021). Један од примерака овог средства је премијерно приказан 2019. године у Нишу на приказу способности Војске Србије и МУП-а „Одбрана слободе“ (РТС, 2019).

1.4. Наоружање артиљеријско-ракетних јединица за противваздухопловна дејства Војске Србије

Артиљеријско ракетне јединице за противваздухопловна дејства намењене су за заштиту рејона, објеката и јединица Војске Србије од дејстава из ваздушног простора. Њихова основна карактеристика је велика ефикасност, способност уништавања свих врста ваздухоплова и аеродинамичних пројектила, као и способношћу извођења дејстава у свим временским условима (Војска Србије, 2021).

У извршавању својих задатака јединице су опремљене уређајима за осматрање, артиљеријско ракетним системима и против-авионским топовима што им омогућава потпуну заштиту ваздушног простора Републике Србије.

Један од ПВО система који је међу новијима уведен у наоружање Војске Србије и који је подигао ватрену моћ артиљеријско-ракетних јединица је „Панцир С1“. Панцир је комбиновани систем ракетног и противавионског артиљеријског оружја кратког и средњег домета дизајниран и намењен за противваздухопловну одбрану од авиона, хеликоптера, крстарећих ракета, навођених бомби, односно за јачање група ПВО при одбијању масовних удара из ваздуха. Систем управљања ватром на комплексу Панцир С1 укључује радар за откривање и два радара за праћење циљева. Радар за откривање може пратити истовремено 20 објеката. Такође опремљен је и оптоелектронским систем који се користи за гађање у ниским летовима. Панцир је универзално средство за борбу против ваздушних циљева на растојању од 200 до 20.000 метара и висинама од 5 до 15.000 метара (Агуникин, Кобозев, Маринина, 2016). Систем је наоружан са 12 ракета и може истовремено да гађа четири циља, такође поседује и два противавионска топа домета 4км (РТС, 2020). Споразум за набавку једне батерије „Панцира С1“ закључен је прошле године са Руском Федерацијом, до марта 2020. године испоручено је четири система (Спитњик, 2020). Батерија се налази у саставу 3. ракетног дивизиона 250. ракетне бригаде за противваздухопловна дејства (Војска Србије, 2020).

Поред „Панцира С1“ у наоружању артиљеријско ракетних јединица за противваздухопловна дејства Копнене војске налазе се и нешто старијим, већ познати, али модернизовани ракетни системи ПВО С125М „Нева“, 2К12 „Куб“, самоходно лансирно оруђе С-10М, ракетни систем ПВД „Стрела 1М“. Јединице располажу и противавионским

топовима Л/70 „Бофорс“ 40мм (Војска Србије, 2020). На свим наведеним средствима врши се модернизација и модификација како би се што ефикасније прилагодили модерним условима ратовања.

Такође, последњих година ради се на модернизацији и развоју система „Пасарс-16“. Прва варијанта оруђа са противавионским топом 40мм постављеним на возило већ је уведена у наоружање Војске Србије, а у току је развој осталих варијанти са новим подсистемима и три типа ракета земља-ваздух. Следећа фаза развоја обухвата интеграцију ракетних система „Игла“ и „Стрела“. Ова, скоро отписана оруђа, добијају поново на значају будући да уз њихову неопходну модернизацију и модификацију постају ефикасно а јефтино средство за уништавање циљева новог типа попут беспилотних летелица. Интегрисање система „Игла“ представља и основу за интеграцију самонавођених ракета „Мистрал 3“ које слове за једне од најбољих на свету. Ракете типа „Мистрал“ поседују низ предности попут маневарске способности, велике разорне моћи, висока отпорност на системе за електронско ометање, могућност дејства у сложеним метео условима, дању и ноћу. Међутим треба нагласити и њен велики домет који омогућава дејство по ваздухопловима на даљинама до 7,5км (Министарство одбране, 2020). Војске Србије тренутно поседује једну батерију система „Пасарс“ (Министарство одбране и Војска Србије, 2020).

Поред ракетних система, дивизиони за ПВД опремљени су и оруђима попут ласерско-рачунарском групом „Бофи“ и осматрачко-аквизицијским радаром М85 „Жирафа“ (Војска Србије, 2020).

1.5. Авијација

Авијација данас представља најважнији род вида Ваздухопловство и Противваздухопловна одбрана представљајући његову ударну снагу и носиоца борбених дејстава и маневара. Основни задаци авијације јесу дејство по објектима у ваздушном простору, ватрена дејства по објектима на копну и води, извиђање из ваздушног простора, као и превозење ваздушним путем (Војска Србије, 2021). У зависности од својих особина и задатака који су јој намењени, авијација се дели на: ловачку, ловачко-бомбардерску, извиђачку, транспортну, лака авијација и хеликоптери вишеструке намене, хеликоптерске јединице.

Авијација данас у свом саставу има ловачких, бомбардерских, школских и школско-ловачких, као и транспортних авиона. Такође, авијација је опремљена и борбеним, транспортним и вишенаменским хеликоптерима.

Полазећи од школских и школско-ловачких авиона ескадриле у саставу имају авионе за обуку пилота типа „Утва 75“, „Ласта“, потом „Супергалеб“ Н-62Т и школско-ловачки авион „Супергалеб Г-4“ (Војска Србије, 2021). Војска Србије располаже са 14 нових авиона типа „Ласта“, од којих је 6 уведено у наоружање почетком 2018. године, а још 8 крајем исте године (Министарство одбране, 2018).

Највећу пажњу јавности када је у питању опремање авијације привукли су авиони МИГ-29. МИГ-29 је руски (совјетски) авион четврте генерације, реч је о веома употребљивој и напредној летелици. Вишенаменски борбени авиони МИГ-29 у основи су намењени за ловачко-пресретачка дејства против непријатељских ваздухоплова, такође и за дејства по циљевима на копну и води. То је борбена летелица која је способна да пружи подршку другим врстама авијације, да подржи борбена дејства копнених и маневарских снага и да обезбеди ваздушну заштиту војсци и држави. Модернизовани тип авиона разликује се од претходних генерација у погледу перформанси, маневарских способности и долета, наоружања и модерних радара (Остојић, 2017). Што се тиче техничких карактеристика летелице, максимална брзина износи 2400км/х (2,25 маха), максимална висина лета 18.000 метара, а тактички радијус 1500 километара (Министарство одбране, 2020). За ваздушну борбу ловци носе 6 до 8 ракета ваздух-ваздух радарског полуаутоматског вођења домета 75км у комбинацији краткометних пројектила Р-60 домета 10км и Р-73 20км. Летелица је такође наоружана авионским топом ГШ-30 калибра 30мм. Од класичних бомби МИГ-29 носи авио бомбе од 100, 200 и 500кг, као и ТВ вођене бомбе КАБ 500Р и касетне бомбе КМГУ-3 масе до 3,5 тоне. У јуришним дејствима може да дејствује попут бомбардера без ловачке пратње, а по испуштању убојног терета може наставити дејства на бојишту као ловац (Остојић, 2017). Војска Србије тренутно располаже са 14 авиона МИГ-29 који се сврставају у једне од најсавременијих на свету (Министарство одбране, 2020).

Уз МИГ-29 у наоружању Ратног ваздухопловства налази се и ловац МИГ-21, као и ловац-бомбардер „Орао“ (Војска Србије, 2021). Ловачко-бомбардерски авион „Орао“ намењен је за ваздухопловну ватрену подршку снага Копнене Војске и дејство по

циљевима на земљи и води. Пројекат модернизације авиона реализује Војнотехнички институт у сарадњи са предузећем „Телеоптик Жироскопи“. Модернизацијом се повећавају способности и ефикасност употребе авиона применом нове електронике, система за контролу наоружања и новог нападно-навигацијског и оптоелектронског система са термовизијском камером и ласерским даљиномером (Министарство одбране, 2020).

Са логистичког становишта, главни ослонац РВ и ПВО у превозу људи и материјала ваздушним путем и десантирању падобранаца је транспортни авион Антонов АН-26. Према писању домаћих медија војска тренутно располаже са два авиона овог типа. У транспортној варијанти носи до 30 падобранаца са опремом или максимално 5500кг терета, такође може се преуредити у санитетску варијанту и да превезе 24 рањеника (Војска Србије, 2021).

Велико појачање за Војску Србије представља набавка једног од најмоћнијих хеликоптера МИ-35М познатог и под називом „летећи тенк“. Хеликоптер МИ-35М представља свеобухватну модернизацију засновану на платформи МИ-24. Основне одлике хеликоптера су снажна ватрена моћ и чврст оклоп, у основи намењени су за извођење борбених дејстава по циљевима на земљи. Поред тога, могу изводити дејства по циљевима у ваздушном простору, вршити транспорт људства и терата, извршавати извиђачке и патролне задатке или вршити десантирање падобранаца (Војска Србије, 2020). У часопису „*Airforce tehnology*“ наводи се да хеликоптер може транспортовати до 8 војника са пуном опремом или 2400кг терета користећи специјалне сајле. Борбене карактеристике авиона огледају се у његовој максималној брзини од 310км/х и максималној висини летења до 5400м, као и долетом од 460км, који са допунским резервоарима досеже до чак 1000км. Од наоружања, на куполи је постављен топ калибра 23мм са капацитетом 450-470 комада муниције. Крила могу носити читав низ наоружања укључујући додатне топове 23мм, невођене ракете 80мм, противтенковске ракете, као и додатне резервоаре за гориво. Летелица може бити наоружана са највише 8 радио-вођених противтенковских ракета типова 9М114 или 9М120, до 80 невођених ракета С-8 80мм или до 20 невођених авио-ракета 122мм С-13 (Airforce tehnology, 2018). Хеликоптери МИ-35 налазе се у саставу 714. противоклопне хеликоптерске ескадриле (Војска Србије, 2021).

Поред овог модела, у наоружање су укључени и вишенамениски хеликоптери МИ-8 и МИ-17. Поред основне транспортне намене летелице типа МИ-17 могу се користити и за обављање других задатака, попут гашења пожара захваљујући ведара капацитета 4.000 литара. Максимална брзина је 250км/х, долет 950км, док носивост износи 4.000кг (Министарство одбране, 2020). Налазе се у саставу 890. мешовите хеликоптерске ескадриле (Војска Србије, 2021).

Такође, у оперативној употреби су и лаки вишенамениски хеликоптери Ербас Х-145М у наоружању 119. мешовите хеликоптерске ескадриле и „Газела“ који се налази у 890. мешовитој хеликоптерској ескадрили (Војска Србије, 2021).

Према речима тадашњег министра одбране, Војска Србије је 2019. године бројала 14 авиона типа МИГ-29, четири хеликоптера МИ-35 и пет хеликоптера Х-145М (Министарство одбране, 2019).

1.6. Наоружање специјалних јединица Војске Србије

Припадници специјалних јединица у свом раду користе најсавременије и најсофистицираније пешадијско оружје, као и специфично наоружање намењено специјалним бригадама стране производње.

Специјалне јединице опремљене су најпозданијим пушкама стране производње, попут снајепрске пушке „Берет“ М95, чувеног аутомата Хеклер и Кох МП5, затим аутоматске пушке ХК Г36Ц, аутоматске пушке ХК 416 и пушкомитраљеза „Миними пара“ 5,56мм (Војска Србије, 2021).

Поред набројаних аутомата, 740 припадника специјалних јединица у оквиру већ поменутог пројекта „1500“ опремљени су модерним јуришним пушкама белгијске производње „СКАР Л“ (РТС, 2018). Пушка „СКАР Л“ калибра 5,56мм представља једну од најбољих пушака ове намене, оквир је капацитета 30 метака, док се на пушку могу монтирати различите врсте холографских или оптичких нишана зависно од задатка, подцевни бацач граната и пригушивач пуцња. Поред јединица Војске Србије, овом пушком опремљене су и елитне јединице бројних држава из Европе и света укључујући и морнаричке „СЕАЛ“ тимове САД (Булатовић, 2015). Нову пушку у нашој војсци користе

72., 63. и Противтерористички батаљон специјалне бригаде Копнене Војске, као и батаљон Војне полиције специјалне намене „Кобре“ (РТС, 2018).

Поред стрелачког наоружања елитне јединице опремљене су и оклопним возилима и то полицијским борбеним возилима М-86 у саставу Војне полиције (Војска Србије, 2021). Такође, недавно припадници 72. бригаде за специјалне операције опрељени су оклопним борбеним возилима домаће производње 4x4 „Милош“. Бригади је додељено 10 возила овог типа (Војска Србије, 2021). Вишенаменско оклопно борбено возило „Милош“ ознаке БОВ М16 припада категорији савремених оклопних возила намењених за извршавање широког дијапазона мисија. Возило може служити у патролне сврхе, за извиђачке мисије, као командно возило, за превоз и подршку специјалних јединица, противтерористичке мисије и др. Оклопно тело омогућава висок ниво балистичке заштите, као и висок ниво противминске заштите. Возило у зависности од намене може бити наоружано даљински управљивом борбеном станицом са митраљезом калибра 12,7мм, бацачима граната и системом противоклопних вођених ракета домета 5 до 8,5км, ракетним системима ПВО, као и електронским, термовизијским и радарским системима. На крову је уграђено шест бацача димних кутија калибра 82мм. Такође, возило поседује и пет пушкарница за дејство из стрелачког наоружања, док посаду чини осам чланова („Југоимпорт СДПР“, 2021).

Поред „Милоша“, пратећи савремене начине ратовања ускоро се у специјалној бригади очекује увођење у наоружање и „малог“ „Милоша“. То је даљински управљана беспосадна платформа, односно копнени дрон и беспосадни систем који мења војнике на најризичнијим задацима. Мали Милош је наоружан митраљезом и ручним бацачем граната, а такође поседује и оптоелектронски систем за осматрање (РТС, 2020). Два примерка овог оруђа приказана су на здруженој тактичкој вежби Војске Србије „Садејство 2020“ на Пештеру (РТС, 2020).

Значајан напредак специјалним јединицама омогућила је помоћ у опремању из Сједињених Америчких Држава у виду контингента вишенаменских возила „Хамер“. Ова возила ушла су у опрему Специјалне бригаде у Панчеву, 31. батаљона Треће бригаде Копнене Војске, а део се налази у бази Југ код Бујановца. САД су донирале укупно 21 возило овог типа. Возило је намењено за превоз средстава и различитих врста наоружања, а у плану је да се наредних година у возило угради роботизована технологија за даљинско

управљање, системи за детектовање противтенковиских мина и других минскоексплозивних средстава (Остојић, 2015).

Део опреме јесу и неборбена средства попут заштитног одела ЕОД 6. генерације и систем „Скантрак“ за прозиравање сумњивих предмета икс-зрацима. Одело ЕОД се користи за приступање сумњивом предмету или приликом деактивирања експлозивне направе, израђено је од кевлера и штити од парчадног дејства, муниције и ударног таласа (Војска Србије, 2021).

1.7. Снаге и средства пловних јединица

Речне јединице су намењене за реализацију задатака одбране и заштите на води, односно на унутрашњим пловним путевима, каналима, рекама и језерима.

Пловне јединице приликом обављања својих задатака користе брод посебне намене „Козара“, вишенаменске, помоћне и транспортне бродове, патролне чамце, понтонске мостове и ронилачку опрему (Војска Србије, 2021).

На бродове и чамце речне флотиле уграђено је артиљеријско наоружање и то топови 20, 40, 76 и 105мм и митраљези 12,7мм чиме је знатно подигнута ватрена моћ јединица и омогућено њихово дејство по циљевима на води и копну.

Брод посебне намене „Козара“ БПН -30, раније коришћен као вишенаменски брод тренутно намењен за командно место и служи у протоколарне почести, за пријем највиших државних и војних званичника, као и за обуку из навигације и бродарства свих кадрова рода речних јединица (Војска Србије, 2020).

Речне јединице користе и речне вишенаменске бродове тип 331 и 341. За потребе југословенске Речне флотиле израђено је шест миноловаца типа 331 „нештин“, тренутно у експлоатацији је три брода са ознакама РВБ 332 „Тител“, РВБ 335 „Апатин“ и РВБ 336 „Смедерево“. Речни вишенаменски брод типа 341 „Нови Сад“ уведен је у употребу 1999. године модернизован је, чиме је подигнута ватрена моћ, повећана носивост и чврстоћа трупa чиме је омогућен безбеднији прелаз преко минских поља (Војска Србије, 2020).

У употреби се налазе и два типа речних патролних чамаца, тип 111 „Јадар“. Речни патролни брод типа 211 изграђен је 1980. године, изграђено је укупно 6 објеката. Од 2008. године у оперативној употреби у саставу Групе патролних бродова Другог речног одреда

Речне флотиле налазе се три брода са ознакама РПБ-213 „Колубара“, РПБ-214 „Морава“ и РПБ-216 „Тимок“ (Војска Србије, 2021).

У саставу пловних јединица налази се и више типова помоћних бродова, попут помоћног речног брода ПРБ-36 „Шабац“. Потом десантни бродови типа 411 грађени у периоду од 1975-1984. године првобитно намењени за употребу на мору. Пет објеката која су пребазирана са мора на Речну флотилу и данас се налазе у употреби под ознакама: ДВ-411 „Бечеј“, ДВ-412 „Белегиш“, ДБ-413 „Тараш“, ДБ-414 „Бегеч“ и ДБ-415 „Шајкаш“. У употреби су и патролни моторни чамци ЧМП-22, наоружани митраљезом 12,7мм (Војска Србије, 2021).

Поред бродова, речне јединице за извршавање својих задатака користе и помоћна средства. Када се говори о помоћним средствима, треба истаћи нека која имају велики значај за логику. Једно од тих средстава је речна пениша нафте РПН-43, чији депласман брода износи 90 тона, са могућношћу крцања 45 тона нафте уз три тоне сопствених резерви, она се од 2008. године налази у експлоатацији Чете за логику Речне флотиле. Такође, значајно логистичко средство јесте и речни пловни док РДОК-15, намењен за доковање пловних објеката и средстава Речне флотиле до дужине 32 метара и депласмана 70 тона, сам док има депласман од 221 тоне, нема сопствени погон већ се може теглити брзином до 21км/х. Налази се у саставу Чете за логику Речне флотиле (Војска Србије, 2021).

Речни пловни пристани су пловна средства, намењена за смештај команди пловних јединица и формирања командног места дуж унутрашњих пловних путева. У употреби је више типова пристана.

Речна флотила је донацијама Народне Републике Кине из 2016. године добила 24 неборбена типска чамца РИБ-720 за превозење угрожених од којих се 10 налази у Речној флотили, док је 14 додељено Специјалној бригади (Министарство одбране, 2016). Наредне године још једном донацијом из Кине добијено је 16 гумених чамаца и исто толико ванбродских мотора (РТС, 2017).

1.8. Инжињеријска средства

Инжињерија је род намењен за извршавање задатака запречавања, савладавања препрека, уређења и обезбеђења путева. Инжињеријске јединице обављају задатке у оквиру све три мисије Војске Србије, међутим запажена је њихова улога у пружању помоћи цивилном становништву приликом поплава, земљотреса и других природних непогода. (Војска Србије, 2021). Инжињеријске јединице Војске Србије опремљене су савременим машинама, камионима, утоваривачима, системима за механозован рад у области савладавања препрека. Извршавање било ког задатка у оквиру мисија Војске не може се замислити без инжињерије.

Захваљујући донацији Народне Републике Кине, инжињерске јединице војске обновљене су у складу са најсавременијим стандардима. Међу 40 средстава пристиглих из Кине налазе се моторни грејзери, утоваривачи, дозери точкаши и гусеничари, ваљци, виљушкари, затим транспортна средства, ауто цистерне, ватрогасна и санитетска возила (Министарство одбране, 2020).

Поред нових средстава, јединице инжињерије дуго година обављају своје задатке користећи средства наслеђена из времена СФРЈ. На располагању јединицама су амфибијски транспортер ПТС-М, реморкер РПМ М-68, понтонски мост РМ М-71, десантни чамац М70 и друга средства (Војска Србије, 2021).

1.9. Количине

Према подацима са вебсајта „Global Firepower“ који се бави рангирањем земаља по количини наоружања и војној моћи Војска Србије се тренутно налази на 61. месту од 140 земаља на листи. Према овом извору Војска Србије, располаже са 113 летелица, од којих 51 хеликоптер, укључујући 4 борбена, затим 38 школских, један транспортни и 23 борбена авиона. Када је реч о копненим снагама наводи се да у јединицама Војске Србије има 304 тенка, око 1200 оклопних возила, 93 самоходних артиљеријских оруђа и 144 вучна артиљеријска оруђа, као и 70 лансера ракета (Global Firepower, 2021).

2. ЛОГИСТИКА У ВОЈСЦИ

Војна логистика се често наводи као претеча свих логистичких система. Познато је да се пред војску поставља задатак обезбеђења живе силе и материјала на великим растојањима, под отежаним условима, услед борбених дејстава. Данашње стратегијске замисли великих војски света пред логистику постављају велике задатке, као што су:

- 1) планирање, развој и производња транспортних средстава великих могућности;
- 2) управљање кретањем транспорта;
- 3) организација саобраћаја и његово регулисање у мирнодопским и ратним условима;
- 4) праћење робе у транзиту;
- 5) организација контејнерског транспорта (интегрални транспорт);
- 6) организација транспорта посебно осетљиве технике попут експлозивних средстава, муниције и др. (Булатовић, 2013).

Према Доктрини логистике Војске Србије, логистика је вештина и наука управљања, инжињеринга и техничких активности у вези са захтевима, пројектовањем и ресурсима снабдевања и одржавања у подршци циљева, планова и операција. Такође, у истом документу наводе се и основни принципи функционисања логистичке подршке и то: логистичка обавештеност, интегралност, непрекидност, поступност, ефикасност и ефективност, синергија, територијалност, аутономност, флексибилност, мобилност или покретљивост, подршка према захтевима и аутоматизму, интерперабилност, минимални ризик (Доктрина логистике Војске Србије, 2012).

Циљ логистичке подршке је стварање спремних снага које учествују у логистичкој операцији и њихова материјално-техничка, здравствена, инфраструктурна и финансијска подршка. Циљеви логистичке подршке у операцији су: производња, радови и услуге ради подмирења појединачних и општих потреба снага које учествују у операцији (Станојевић, Мишковић, Мишев, 2017).

Да би се разумео начин функционисања логистике у војсци, потребно је пре свега објаснити основне функције војне логистике, као и основне принципе њеног функционисања.

Логистичке функције представљају појединачне интегрисане активности логистичке подршке које обављају за то посебно структурирани подсистеми у структури система логистичке подршке. Најчешће логистичке функције које се помињу јесу: набавка, продаја, складиштење, транспорт и управљање залихама (Станојевић, Мишковић, Мишев, 2017).

У Доктрини Војске Србије, дефинише се шест основних функција логистичке подршке: снабдевање, одржавање, општа логистика, транспорт, здравство и инфраструктура (Доктрина Војске Србије, 2010).

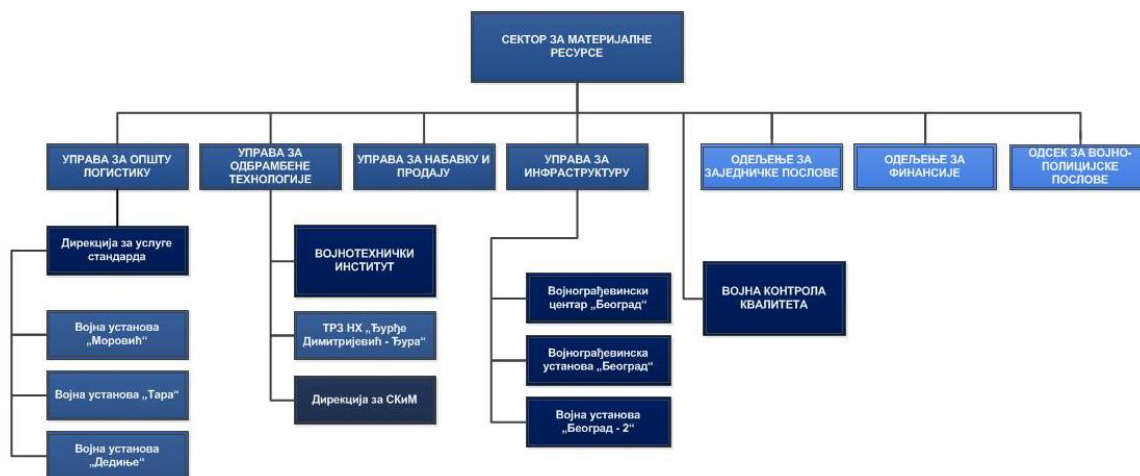
Управљање системом логистичке подршке реализује се кроз планирање, организовање, командовање и координацију, док су подсистеми логистичке подршке организовани у управне и извршне органе.

2.1. Организација логистике у оквиру Министарства одбране

Логистика у Министарству одбране организована је у оквиру Сектора за материјалне ресурсе који је унутрашња организациона јединица Министарства одбране задужена за истраживање, развој, производњу, промет наоружања и војне опреме; опремање и наоружање Војске Србије; за планирање, организовање, изградњу и надзор војних објеката и планирање, организовање и спровођење набавки за потребе Министарства одбране и Војске Србије (Министарство одбране, 2021).

У оквиру сектора постоје четири уже организационе јединице:

1. Управа за општу логистику
2. Управа за одбрамбене технологије
3. Управа за набавке и продају
4. Управа за инфраструктуру.

Шема 1. Организациона структура Сектора за материјалне ресурсе (Министарство одбране, 2021)

У оквиру Сектора за материјалне ресурсе једну од јединица представља и Управа за општу логистику и она је носилац три функције:

1. Опште логистике
2. Саобраћаја и транспорта
3. Заштите људских ресурса (Министарство одбране, 2021).

Шема 2. Организациона структура Управе за општу логистику (Министарство одбране, 2021)

„Управа за општу логистику има следеће надлежности:

- носилац је израде прописа, правила, упутстава, наређења и других аката којима се регулишу: организација логистике, опште логистичке потребе, саобраћај, транспорт и заштита ресурса;
- предлаже организацијско-формацијску структуру органа, јединица и установа логистике;
- учествује у изради и предлагању критеријума и норматива организације логистичких јединица и установа
- израђује шему логистичке подршке за јединице и установе МО и ВС;
- координира активности везане за благовремено спровођење циљева партнерства у процесу планирања и прегледа;
- планира и организује послове и активности на развоју и усавршавању средстава транспорта и средстава заштите од пожара, заштите на раду и заштите животне средине;
- планира и организује исхрану у Министарству одбране и Војсци Србије;
- планира, развија, организује и унапређује одевање професионалних припадника МО и ВС;
- планира и организује материјално књиговодство;
- планира и организује функционисање транспорта и транспортног система у МО и ВС;
- прати и анализира стање безбедности војног саобраћаја и предлаже мере за јачање превентиве и безбедности саобраћаја;
- планира и организује послове из области безбедности и здравља на раду, заштите животне средине и заштите од пожара и експлозија“ (Министарство одбране, 2021).

Управи за општу логистику је такође подређена и Дирекција за услуге стандарда која обавља послове из делокруга стручно нормативних и студијско-аналитичких послова који се односе на извршавање задатака производних активности војних установа. Поред дирекције, Управи за општу логистику потчињене су и три војне установе: Моровић, Тара и Дедиње.

2.2. Логистика на нивоу Генералштаба

Генералштаб је највиши стручни и штабни организациони део надлежан за припрему и употребу Војске Србије у миру и рату (Драгишић, 2011). Налази се у саставу Министарства одбране и врши послове из своје надлежности у складу са законом.

„Послове које обавља Генералштаб односе се на:

- израду доктринарних докумената;
- израду Плана употребе ВС;
- израду Плана мобилизације ВС;
- израду смерница за изградњу оперативне и функционалне способности Војске Србије;
- припрему аката о организацији, јединица, команда и установа ВС;
- геотопографско обезбеђење и израду геотопографског материјала за потребе одбране и других корисника ван система одбране;
- организовање мера приправности на основу аката председника Републике Србије или министра одбране;
- друге послове одређене законом и актима председника или министра одбране“ (Војска Србије, 2021).

Унутрашња орзанизација Генералштаба изграђена је на функционалном принципу и чине је: Кабинет, управе и одељења.

Шема 3. Организациона структура Генералштаба Војске Србије

Организациона јединица у Генералштабу надлежна за планирање, организацију и реализацију логистичке подршке у Војсци Србије је Управа за логистику (Ј-4). Управа, њена организација и послови којима се бави детаљно ће бити изложени у наредном делу.

2.2.1. Управа за логистику (Ј-4)

Управа за логистику је интервидовска организациона јединица Генералштаба Војске Србије задужена за планирање, организацију и реализацију логистичке подршке, командовање потчињеним јединицама и изградњу њихове оперативне способности (Војска Србије, 2021).

„Управа за логистику обавља следеће послове и задатке:

- планирање и организовање система логистичке подршке Војсци Србије;
- правовремено и непрекидно снабдевање ВС материјалним средствима неопходним за извршавање мисија и задатака;
- планирање, организовање и контролу одржавања техничких средстава у Војсци Србије;
- планирање, организација и контрола саобраћаја и транспорта у Војсци Србије;
- планирање, организовање и контрола делатности опште логистике у Војсци Србије;
- обезбеђење адекватних услова за живот и рад људства, смештај технике и материјалних средстава и изградњу специфичних војних објеката за реализацију мисија и задатака Војске Србије“ (Војска Србије, 2021).

Управи је непосредно потчињена Централна логистичка база и Центар за координацију кретања и транспорта.

Централна логистичка база представља највећу логистичку јединицу ранга бригаде у Војсци Србије. Намењена је за реализацију задатака у оквиру функције снабдевања у систему одбране основним покретним средствима и р/д, убојним и погонским средствима, интендантским, санитетским и ветеринарским покретним стварима. Поред наведеног, Централна логистичка база извршава и задатке из осталих логистичких функција, првенствено транспорта и одржавања специфичних ПС за цео систем одбране. Управни

органи базе врше квантитативни и квалитативни пријем МС на основу уговора, плана испоруке и техничких услова добијених од надлежних управних органа МО и ГШ, оформљују техничку документацију и упућују средства јединицама на основу распореда надлежног органа (Јовановић, 2016:33).

У саставу Централне логистичке базе налазе се: четири складишна батаљона, један логистички батаљон и два сабирно продајна центра.

Складишни батаљони представљају посебан облик извршних органа снабдевања као јединице за снабдевање на вантрупном нивоу. Лоциране су на одређеној територији, а организацијски су оспособљене да могу извршавати задатке за рачун већег броја јединица војске. У саставу складишних батаљона налазе се складишта која представљају непокретне извршне органе снабдевања. Намењени су за пријем, смештај, чување, одржавање и манипулацију резервама МС и дистрибуцију јединицама и установама система одбране (Јовановић, 2016:34).

У саставу Централне логистичке базе налази се укупно 23 складишта и 8 одељака на 42 локације. „Постоје следеће врсте складишта МС:

- складишта убојних средстава;
- складишта погонских средстава;
- складишта резервних делова, алата и прибора;
- мешовита складишта;
- складишта ваздухопловотехничких средстава;
- складишта интендатских средстава;
- складишта ветеринарских средстава;
- складишта претичућих средстава ПС (вишкова)“ (Јовановић, 2016:34).

У осталим јединицама Војске Србије налазе се јединице за снабдевање на трупном нивоу које представљају покретне извршне органе снабдевања и које су оспособљене да непрекидно прате јединице ВС у чијем се саставу налазе и за које извршавају задатке из делокруга снабдевања. По формацијској структури могу бити одељења за снабдевање која се налазе у саставу логистичког вода у јединицама ранга батаљон – дивизион и чете за снабдевање које се налазе у саставу логистичког батаљона у јединицама ранга бригада (Јовановић, 2016:34).

Поред Централне логистичке базе, Управи за логистику ГШ (Ј-4) потчињен је и Центар за координацију кретања и транспорта. То је јединица надлежна за планирање, координацију и праћење реализације и извештавање о саобраћају и транспорту људи и средстава за потребе јединица и установа МО и ВС, као и за праћење транспорта и транзита страних војних снага које прелазе преко територије Републике Србије (Војска Србије, 2021). Центар за координацију кретања и транспорта налази се у гарнизону Београд у касарни „Топчидер“.

„Задаци Центра за координацију кретања и транспорта су:

- планирање, координација и праћење реализације кретања и транспорта за потребе МО и ВС;
- реализација уговарања транспортних услуга , услуга спољнотрговинског промета и обезбеђење спровођења дефинисаних царинских процедура за потребе стратегијског транспорта у МО и ВС;
- координација, одобравање и праћење транспорта и транзита страних војних снага;
- стручна сарадња из области саобраћаја и транспорта са надлежним институцијама Републике Србије и иностраним – међународним институцијама надлежним за координацију кретања и транспорта“ (Војска Србије, 2021).

2.3. Логистичке службе Војске Србије

Као што је већ поменуто у уводу рада, службе Војске Србије су делови војске који имају специфичну опрему, организацију, обуку и употребу, а намењене су за остваривање једног од садржаја обезбеђења и подршке командовању. Службе се деле на опште и логистичке.

У логистичке службе убрајају се:

1. Техничка,	4. Ветеринарска,
2. Интендантска,	5. Саобраћајна,
3. Санитетска,	6. Грађевинска.

2.3.1. Техничка служба

Техничка служба је логистичка служба која у оквиру функција логистичке подршке организује и реализује одржавање и снабдевање наоружањем и војном опремом јединице и установе Војске Србије. Димензионисана је да правовремено, непрекидно и потпуно спроводи логистичку подршку у мисијама Војске Србије, као и да ефикасно извршава остале задатке из своје надлежности (Војска Србије, 2021).

Као дан Техничке службе обележава се 15. септембар. Тога дана 1891. године у барутани Обилићево код Крушевца започела је производња нитроцелулозног (бездимног) барута, што је омогућило да Крагујевачки завод до 1901. године освоји производњу муниције 7х57мм за пушке Маузер М1899. Данас Техничка служба представља део једног сложеног система, веома значајног за борбену готовост, а тиме и за систем одбране у целини. Ова делатност је у саставу Управе за одбрамбене технологије, која је формирана од пређашња два сектора, Сектора за војнопровредну делатност и Сектора за позадину (Вујатовић, 2008).

„Техничка служба обавља следеће задатке:

- снабдевање основним техничким материјалним средствима;
- снабдевање убојним и погонским средствима, електроенергетским изворима, потрошним и репродукционим материјалом;
- одржавање убојних средстава и погонске опреме;
- одржавање техничких-материјалних средстава;
- регенерација резервних делова и снабдевање резервним деловима;
- извлачење и евакуација техничких материјалних средстава и спасавање бродова и пловних објеката на рекама;
- доктринарно и нормативно уређење функција одржавања и снабдевања и усавршавање техничке службе, техничко-технолошке документације у процесу развоја, производње и набавке готових производа и средстава наоружања и војне опреме“ (Војска Србије, 2021).

Техничка служба организована је на стратегијском, оперативном и тактичком нивоу. Своје задатке извршава преко управних и извршних органа, формираних на одређеним командним нивоима. Извршни органи службе су јединице и установе за одржавање и

јединице за снабдевање. Техничка служба континуирано ради на унапређењу логистичке интероперабилности Војске Србије.

Велики допринос у јачању одбрамбене моћи земље и допринос технолошком развоју остварен је оснивањем Војнотехничког института и Техничког опитног центра.

2.3.2. Интендантска служба

Термин интендант потиче од латинске речи „intendere“, што у преводу значи управљати нечим, надзирати нешто. У српској војсци интендатска служба има традицију дужу од једног века, као дан службе обележава се 14. септембар, у знак сећања када је на тај дан 1885. године у српској војсци формирана Главна интендантура и администрација Врховног штаба.

У систему логистичке подршке Војске Србије, као један од најзначајнијих подсистема издваја се интендантска подршка. Интендантску подршку планирају, оргнизују и реализују органи службе опште логистике. Као таква, она је уграђена на свим нивоима руковођења. То је организована и усмерена функција, којој је циљ да се створе најповољнији услови за живот и рад јединица, ефикасна употреба расположивих резерви и извођење борбених дејстава (Новаковић, Николић, 2017:358).

Интендатска служба је најстарија логистичка служба, која у оквиру функција логистичке подршке организује снабдевање интендатским покретним стварима и реализацију општих логистичких делатности у јединицама и установама ВС (Војска Србије, 2021).

Интендатска подршка представља активност којом се настоје обезбедити неопходни услови за живот и рад припадника Војске Србије, а односе се на обезбеђење: исхране, воде за пиће, као и обављање производних и услужних делатности из надлежности интендатског система, тј. општих логистичких функција. У оквиру интендантске подршке, Војска поред других видова снабдевања (обућом, одећом итд.), реализује и снабдевање храном својих припадника. Исхрана представља једну од основних делатности интендантског обезбеђења и услов је за обезбеђење здравља и психофизичке кондиције људи, а тиме и борбене готовости (Јовић, 2016).

„Поред снабдевања храном, интендатска служба обавља следеће послове и задатке:

- развој, усавршавање, стандардизација и типизација интендантских покретних средстава;
- одевање и исхрана људства;
- комуналне и енергетске услуге;
- опремање интендатским покретним стварима и смештај;
- услужне делатности, услуге стандарда и репрезентативне услуге“ (Војска Србије, 2021).

Интендатска служба у оквиру Војске Србије намењена је за реализацију интендантске подршке свих јединица које се налазе у њеном саставу и од посебног је значаја за морал, мотивацију и функционалну способност јединица.

2.3.3. Санитетска служба

Санитетска служба је логистичка служба која у оквиру функције логистичке подршке „здравство“ организује и реализује здравствену заштиту припадника Војске Србије“ (Војска Србије, 2021). Војни санитет први пут се помиње 1835. године када је министру војном додељен задатак да се стара од здрављу војника.

Задаци медицинске службе у превентивно-медицинској заштити односе се на очување и унапређење здравља људи и спречавање настанка повреда и појава ширења обољења. Ови задаци спроводе се предузимањем одређених мера и то: хигијенско-профилактичких; противепидемиолошких и мера медицинске радиолошке, хемијске и биолошке заштите (Војска Србије, 2021).

У збрињавању повређених и оболелих спроводе се следећи задаци: тријажа, евакуација и лечење повређених и оболелих, као и пружање одговарајућих облика медицинске помоћи (Војска Србије, 2021).

У функцији снабдевања врши се снабдевање основним санитетским средствима, лековима и санитетским потрошним материјалом (Војска Србије, 2021).

Санитетска служба састоји се из управних органа, који руководе службом и одговорни су за њен рад и извршних органа, који реализују здравствену заштиту.

Задаци здравствене заштите на примарном, секундарном и терцијарном нивоу реализују се ослањајући се на сопствене, као и на остале капацитете Републике Србије. Примарни ниво заступљен је на нивоу Војске Србије; секундарни се спроводи у Центру војномедицинских установа Београд, Војној болници Ниш и ВМЦ Нови Сад; док се терцијарна здравствена заштита реализује на Војномедицинској академији.

2.3.4. Ветеринарска служба

„Ветеринарска служба је логистичка служба која у оквиру логистичке подршке „здравство“ организује и реализује здравствену заштиту животиња, одржавање и унапређење радне способности животиња и ветеринарско-санитетски надзор над стоком за клање и намирницама животињског порекла у јединицама и установама Војске Србије“ (Војска Србије, 2021). Ветеринарска служба корене вуче из средине 19. века када је 1851. године Јован Теодоровић постављен за првог марвеног лекара.

„Задаци ветеринарске службе односе се на:

- редовно спровођење ветеринарско-санитетских мера над храном животињског порекла у јединицама ВС;
- узгој и обука паса;
- обука ветеринарског кадра;
- учешће у планирању и спровођењу хигијенско-профилактичких мера и санитарно безбедносних мера у исхрани, водоснабдевању и диспозицији отпадних материја;
- обезбеђење прописаних услова за живот и рад јединица у летњем и зимском периоду и снабдевање основним ветеринарским материјалним средствима, лековима и потрошним материјалом“ (Војска Србије, 2021).

Као и код Санитетске службе и Ветеринарска служба организована је кроз управне и извршне органе, док је на нивоу Војске Србије заступљен примарни ниво ветеринарске здравствене заштите.

2.3.5. Саобраћајна служба

„Саобраћајна служба је логистичка служба која планира, организује и реализује задатке и функције саобраћаја и транспорта“ (Војска Србије, 2021). За датум формирања савремене Саобраћајне службе узима се 15. септембар 1908. године, када је краљ Петар Први Карађорђевић у Београду издао указ у коме је наређено: „...На предлог Нашег војног Министра, а на основу чл. 6 Закона о устројству војске, наређујемо: да се коморска кола прописана формацијом војске могу заменити аутомобилима. Наш војни министар нека изврши овај указ“ (Ранковић, Денда, 2009:16).

Систем саобраћајне подршке је подсистем система логистичке подршке, као хијерархијски вишег система, и садржи сва његова обележја. Одређење система саобраћајне подршке може се вршити у ширем и ужем смислу. У ширем, саобраћајна подршка подразумева одређене делатности у вези са кретањем и снабдевањем јединица и установа Војске потребним средствима у свим условима. У ужем смислу, под појмом саобраћајна подршка подразумева се скуп усклађених делатности с циљем да се обезбеде одговарајући саобраћајни услови за остваривање ударне моћи војске. Из овога се изводи јединствена и прихватљива дефиниција саобраћајне подршке која гласи: „Саобраћајна подршка подразумева скуп активности команда, јединица и органа саобраћајне службе, као стручних носилаца који организованим, планским и систематским коришћењем саобраћајних ресурса у Војсци и на територији обезбеђују оптималне услове неопходне за извођење борбених дејстава, живот и рад Војске“ (Зинаја, Арсић, 2011).

„Задаци органа саобраћајне службе су:

- организација саобраћаја војних возила и управљање транспортом;
- транспорт људи, средстава и опасног терета;
- оптимизација трошкова транспорта и оптимизација употребе војних превозних средстава;
- развој, усавршавање, стандардизација и типизација превозних средстава и средстава механизованог претовара;
- сарадња и координација са другим државним органима и институцијама саобраћаја и транспорта“ (Војска Србије, 2021).

Организација саобраћајне службе успоставља се од стратегијског до тактичког нивоа кроз управне и извршне органе. Саобраћај и транспорт организују се на интервидовској основи као: копнени (железнички и друмски), водни и ваздушни.

2.3.5. Грађевинска служба

„Грађевинска служба намењена је за обављање послова и задатака у вези са просторним и урбанистичким планирањем, изградњом објеката, управљањем и располагањем непокретностима, техничком контролом и техничким надзором у области инфраструктуре“ (Војска Србије, 2021).

Служба је организована кроз управне и извршне органе који, су надлежни за обављање инвеститорских послова, послова изградње и инвестиционог одржавања непокретности и редовног одржавања зграда и станова. Као управни орган, у Министарству одбране формирана је Управа за инфраструктуру.

2.4. Центар за обуку логистике

Центар за обуку логистике намењен је за обуку кадрова логистичких специјалности (техничке, интендантске, санитетске, ветеринарске, саобраћајне и грађевинске службе) за потребе система одбране. Центар је формиран у јануару 2007. године.

„Центар за обуку обавља следеће послове и задатке:

- обучавање, усавршавање и оспособљавање кадрова техничке, интендантске, саобраћајне и санитетске службе, за све профиле – војнике, професионалне војнике, кандидате за подофицире, подофицире, цивилна лица и друга лица по одлуци МО (лица из грађанства, лица за мировне мисије и лица из иностранства);
- организује и реализује крусеви ради додатног оспособљавања професионалних припадника МО и ВС за потребе служби логистике;
- сертификација обучености професионалних припадника МО и ВС;
- пружање интелектуалних услуга из своје делатности и лицима и институцијама изван МО и ВС“ (Војска Србије, 2021).

У саставу Центра за обуку логистике налазе се команда, командно одељење, батаљон за обуку саобраћајне службе, чета за обуку техничке службе, чета за обуку интендантске службе и чета за обуку санитетске службе. Јединице Центра распоређене су касарни „Цар Лазар“ у Крушевцу, касарни „Рибница“ у Краљеву и објекту „Шивара“ у Нишу (Војска Србије, 2021).

ЗАКЉУЧАК

Како би Војска Србије успешно одговорила својим мисијама и задацима и адекватно штитила независност, суверенитет и територијални интегритет Републике Србије неопходно је да буде опремљена одговарајућим средствима, наоружањем и војном опремом. Последњих година више значаја се придаје опремању и модернизацији војске, што је резултовало увођењем неких савременијих оруђа и средстава. Поред најзапаженијих авиона МИГ29 и хеликоптера МИ35, ту су и многа средства из домаће производње попут хаубица Нора Б52, оклопних транспортера „Лазар“ и „Милош“ и многа друга средства која треба да повећају ватрену моћ и способност Војске Србије.

Такође, да би наведени задаци били реализовани успешно поменути технику треба да прати и адекватна логистичка подршка. У Министарству одбране и Војсци Србије логистичка функција је веома развијена кроз читав спектар управа и органа од стратегијског, преко оперативног, па све до тактичког нивоа. Посматрајући тако, логистика је најпре у Министарству одбране организована у оквиру Сектора за материјалне ресурсе у коме је између осталих једна од ужих организацијских јединица и Управа за општу логистику. Затим, на нивоу Генералштаба Војске Србије, планирање логистике врши се преко Управе за логистику (Ј-4) као организационе јединице надлежне за планирање, организацију и реализацију логистичке подршке у Војсци Србије. Треба напоменути да је Доктрином Војске Србије дефинисано шест основних функција логистичке подршке и то: снабдевање, одржавање, општа логистика, транспорт, здравство и инфраструктура. За непосредну реализацију наведених функција задужене су логистичке службе. То су делови војске који имају специфичну опрему, организацију, обуку и употребу, а намењене су за остваривање једног од садржаја обезбеђења и подршке командовању. Ваља још једном поновити да постоји шест логистичких служби: техничка, интендантска, санитетска, ветеринарска, грађевинска и саобраћајна, које свака у свом домену рада логистички снабдева и обезбеђује јединице Војске Србије и пружа им неопходне услове за живот и рад. Колико је логистика битна како у миру, тако и за вођење борбених дејстава говорили су бројни теоретичари ратовања, војсковође и генерали. Треба поменути речи Сун Цуа аутора познатог списка о војној стратегији „Умеће ратовања“ који каже: „Граница између нереда и реда лежи у логистици“.

ЛИТЕРАТУРА

1. Станојевић, П., Мишковић, В., Мишев, Г. (2017). *Национална логистика и безбедност*. Београд: Факултет безбедности.
2. Булатовић, М. (2013). *Логистика*. Подгорица: Инжињерска комора Црне Горе.
3. Кековић, З., Димитријевић, И. (2017). *Системи безбедности са системом безбедности Републике Србије*. Београд: Факултет безбедности,
4. *Војна енциклопедија*, том 6. „Оружане снаге“, (1973). Београд: Редакција војне енциклопедије,
5. Драгишић, З. (2011). *Систем националне безбедности Републике Србије*. Београд: Факултет безбедности.
6. Јовановић, В. (2016). *Оптимизација ланца снабдевања у систему одбране применом савремених технологија аутоматске идентификације*. Докторски рад. Београд: Војна академија.
7. Остојић, Н. (2015). *Војна парада „Корак победника“ – арсенал за пет димензија одбране*. Војнотехнички гласник, Вол. LXIII(1), 225-238.
8. Остојић, Н. (2017). *Вежба руских и српских пилота БАРС 2016 и Словенско братство 2016*. Војнотехнички гласник, Вол.65(1), 251-273.
9. Новаковић, С., Николић, С. (2017). *Обезбеђење водом у Војсци Србије – планирање и реализација*. Војно дело. Бр.07/2017, 358-375.
10. Јовић, С. (2016). *Анализа реформе војске и утицај на организацију делатности исхране са посебним освртом на вид Ков*. Војно дело. Бр.07/2016, 295-314.
11. Ранковић, Ж., Денда, Д. (2009). *100 година саобраћајне службе у српској војсци*. Војнотехнички гласник. Бр. 1/09, 16-31.
12. Зинаја, Д., Арсић, М. (2011). *Саобраћајна служба у обезбеђењу покретљивости Војске Србије*. Војно дело. Јесен/2011, 258-283.
13. Булатовић, Б., (2015). *Јуришне пушке ФН СКАР Л*. Војнотехнички гласник, Вол. LXIII(1), 239-242.

14.Nato Logistics Handbook. (2012). Brussels: Nato Graphics and Printing.

15.Андрејић, М., Соколовић, В., Миленков, М. (2010). Концепт развоја служби логистике. Војнотехнички гласник. Бр. 4/10.

Законска регулатива

1.Стратегија одбране Републике Србије, Службени гласник бр. 94/2019-4,

2.Закон о Војсци Србије, Службени гласник бр. 116/2007,

3.Закон о производњи и стављању у промет наоружања и војне опреме, Службени гласник бр. 36/2018

4.Доктрина Војске Србије. (2010)

5.Доктрина логистике Војске Србије. (2012)

Интернет извори

1.Merriam - Webster. „Logistics“ (2021). Преузето са:

<https://www.merriam-webster.com/dictionary/logistics>, 2. март 2021.

2.Oxford Learner’s Dictionaries. „Logistics“ (2021.) Преузето са:

https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/american_english/logistics, 2. март 2021

3.Војска Србије вебсајт, приступ 1. март 2021:

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/opste/rodovi-vojske-srbije,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/pesadijsko-naoruzanje,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/oklopne-jedinice,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/artiljerija,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/inzinjerija,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/artiljerijsko-raketne-jedinice-za-pvd,

http://www.vs.rs/sr_lat/vesti/A0F892470FBF11EBB68A0050568F5424/obuka-na-artiljerijsko-raketnom-sistemu-pancir-s1,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/avijacija,

http://www.vs.rs/sr_lat/vesti/B2617810404011EABDBF0050568F5424/obuka-na-borbenim-helikopterima-mi-35,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/snage-i-sredstva-plovnih-jedinica,

http://www.vs.rs/sr_lat/o-vojsci/naoruzanje/specijalne-jedinice,

http://www.vs.rs/sr_lat/vesti/6B332E4C599911EBB68A0050568F5424/prijem-borbenih-vozila-milos-u-72brigadu-za-specijalne-operacije,

http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/generalstab,

http://www.vs.rs/sr_cyr/jedinice/vojska-srbije/generalstab/uprava-za-logistiku-j4,

http://www.vs.rs/sr_cyr/jedinice/vojska-srbije/generalstab/uprava-za-logistiku-j4/centar-za-koordinaciju-kretanja-i-transporta,

http://www.vs.rs/sr_cyr/o-vojsci/opste/sluzbe-vojske-srbije,

http://www.vs.rs/sr_lat/jedinice/vojska-srbije/komanda-za-obuku/centar-za-obuku-logistike

4. Министарство одбране вебсајт, приступ 1. март 2021:

<http://www.mod.gov.rs/cir/11806/odrzan-dinamicki-prikaz-dela-projekta-1500-11806>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16290/nova-modularna-puska-6-5-7-62-mm-u-naoruzanju-vojske-srbije-16290>,

<http://www.mod.gov.rs/cir/16316/lazar-3-veliki-iskorak-u-zastiti-pesadijskih-jedinica-16316>,

<http://www.mod.gov.rs/cir/16759/predsednik-vucic-zahvalan-sam-svima-koji-ulazu-mnogo-u-nasu-vojsku-i-verujem-da-cemo-dodatnim-ulaganjima-jos-osnaziti-nasu-armiju-16759>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16405/vozila-brdm-2ms-znacajno-pojacanje-izvidjackim-jedinicama-vojske-srbije-16405>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16456/samohodna-top-haubica-155-mm-nora-b52-m15-ponos-domace-odbrambene-industrije-16456>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16323/inzinjerija-vojske-srbije-obnovljena-u-skladu-sa-najvisim-standardima-16323>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16367/modernizovani-pasars-znacajno-jaca-protivvazduhoplovnu-odbranu-16367>,

<http://www.mod.gov.rs/cir/16455/mig-29-garancija-suvereniteta-naseg-neba-16455>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16491/modernizacija-vazduhoplova-vojske-srbije-16491>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/16395/helikopteri-mi-17v5-ojacali-ratno-vazduhoplovstvo-16395>,

<http://www.mod.gov.rs/cir/13670/ministar-vulin-srbija-danas-ima-14-aviona-mig-29-13670>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/video/9828/donacija-kine-vojsci-srbije-9828>,

<http://www.mod.gov.rs/cir/4319/sektor-za-materijalne-resurse-4319>,

<http://www.mod.gov.rs/lat/4321/uprava-za-opstu-logistiku-4321>,

5. Војска Србије – званични канал:

https://www.youtube.com/watch?v=oAr0PNdcK3U&ab_channel=VojskaSrbije%E2%80%94ni%C4%8Dnikanal,

6., „Застава-оружје“ Крагујевац вебсајт, приступ 4. март 2021:

<https://www.zastava-arms.rs/2020/08/13/nova-modularna-puska-m19-zastava-oruzje/>,

7., „Југоимпорт – СДПР“ веб презентација, приступ 5. март 2021:

<https://www.yugoimport.com/lat/proizvodi/lazar-3>,

<https://www.yugoimport.com/cir/proizvodi/samohodna-top-haubica-155-mm-nora-b52-0>,

<https://www.yugoimport.com/cir/proizvodi/samohodno-visecevno-modularno-lansirno-orudje-sumadija>,

<https://www.yugoimport.com/cir/proizvodi/visenamensko-oklopno-borbeno-vozilo-4x4-bov-m16-milos>,

8. Airforce Tehnology. (2018). MI-35M (Hind E) Attack Helicopters. <https://www.airforce-technology.com/projects/mi-35m-hind-e/>

9. Радио Телевизија Србије. вебсајт, приступ 5. март 2021:

<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/2775740/pancevo-primopredaja-kineske-donacije-vojsci-srbije.html>,

<https://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/drustvo/3128559/zavrsen-projekat-1500-vojska-dobila-belgijske-jurisne-puske.html>,

10. Радио Телевизија Србије - званични канал:

https://www.youtube.com/watch?v=n_WFjkssCeE&ab_channel=RTSemisijaDozvolite-Zvani%C4%8Dnikanal,

https://www.youtube.com/watch?v=82PKA3q71SM&ab_channel=RTSemisijaDozvolite-Zvani%C4%8Dnikanal,

https://www.youtube.com/watch?v=x3viPKobVqI&ab_channel=RTSSajt-Zvani%C4%8Dnikanal,

https://www.youtube.com/results?search_query=celik+20217,

https://www.youtube.com/watch?v=9FNTUJ4nwFU&ab_channel=RTSemisijaDozvolite-Zvani%C4%8Dnikanal,

https://www.youtube.com/watch?v=V8UINnHD3Bk&ab_channel=RTSemisijaDozvolite-Zvani%C4%8Dnikanal,

https://www.youtube.com/watch?v=hMbd6rwede0&ab_channel=RTSemisijaDozvolite-Zvani%C4%8Dnikanal,

https://www.youtube.com/watch?v=GDjpaqSNFE0&ab_channel=RTSSajt-Zvani%C4%8Dnikanal,

11. Политика. вебсајт, приступ 5. март 2021:

<http://www.politika.rs/sr/clanak/467708/Predstavljeni-tenkovi-T-72-MS-poklon-Rusije-Srbiji-FOTO>,

12. Спутњик. вебсајт, приступ 7. март 2021:

<https://rs.sputniknews.com/vesti/202003031121963823-nova-isporuka-pancira-iz-rusije-dopremljena-u-rusiju/>,

13. Global Firepower – World Military Strength. Приступ 10. Март 2021:

https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=serbia#viewNotes